

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-68>

УДК 338.245

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС BUSINESS DEVELOPMENT PRIORITIES IN WARTIME

Стефанюк Ольга Дмитрівна

кандидат економічних наук, доцент,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7362-6096>

Галунець Наталія Іванівна

старший викладач,
Миколаївський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7709-9238>

Сідненко Марина Вікторівна

старший викладач,
Придніпровський інститут Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3280-8496>

Stefaniuk Olga

Poltava University of Economics and Trade

Galunets Nataliia

Mykolayiv National Agrarian University

Sidnenko Maryna

Prydniprovsk Institute The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional Academy of Personnel Management»

Метою статті є висвітлення пріоритетів розвитку бізнесу у воєнний час з точки зору практичного аспекту. Визначено, що розвиток бізнесу під час воєнного стану включає багато невизначеностей і ризиків. Встановлено, що з початку повномасштабного вторгнення і до кінця 2022 року представники вітчизняного бізнесу зазнали 13 млрд. дол. США збитків від російської агресії. З'ясовано, що уряд розробив і реалізує програми надання тимчасової допомоги та підтримки бізнесу під час воєнного стану, зокрема у рамках проекту «Робота запроваджено програму «Власна справа», також держава намагається кредитувати представників бізнесу під час воєнного стану, надаючи кредит під 0% на суму до 60 млн. грн. відповідно до державної програми «Доступні кредити 5–9%». Визначено, що одним із головних викликів сьогодення є розробка та подальше впровадження рішень для підтримки підприємницької діяльності та подальшого зростання та розширення бізнесу в Україні.

Ключові слова: бізнес, вид економічної діяльності, програма, державна підтримка.

The purpose of the article is to highlight the priorities of business development in wartime from the point of view of a practical aspect. Business development during martial law involves many uncertainties and risks. To promote this development, the state offers Ukrainian entrepreneurs many opportunities for this. From the beginning of the full-scale invasion until the end of 2022, representatives of domestic business suffered 13 billion dollars. US losses from Russian aggression. Currently, the government has developed and is implementing programs to provide temporary assistance and business support during martial law. The main goal of these measures is to maximally reduce the time required to manage the activities and financial obligations of business representatives to the state, and to promote development in today's difficult situation. The state is strengthening support for business representatives under martial law. As part of the eRobota project, the "Own business" program has been introduced. The state is also trying to lend business representatives during martial law, providing a 0% loan in the amount of up to UAH 60 million. according to the state program "Affordable loans 5-9%". Under these principles, the state is trying to create conditions for business representatives to realize their entrepreneurial potential, because during the period of martial law, the

economic potential of Ukraine is preserved and conditions are created for the creation of new jobs. This, for its part, serves as a quality basis for strengthening the capabilities of enterprises in the conditions of post-war reconstruction of Ukraine and sectoral transformation of the economy. A very urgent issue for the Ukrainian economy today is the replenishment of the revenue part of the state budget at the expense of taxes. One of the main challenges today is the development and further implementation of solutions to support entrepreneurial activity and further growth and expansion of business in Ukraine.

Keywords: business, type of economic activity, program, state support.

Постановка проблеми. Повномасштабна російсько-українська війна призвела до різкого погіршення макроекономічних показників в Україні, посилила інфляційні процеси в економіці та підштовхнула до зростання безробіття. Сьогодні представники бізнесу працюють в умовах низької стабільності, невизначеності та відсутності справедливої управління, особливо щодо руху фінансових ресурсів, які сплачуються до державного бюджету у вигляді податків і зборів. Цей аспект унеможливує здійснення довгострокового планування розвитку бізнесу, що суттєво ускладнює процес діагностики соціально-економічних перспектив розвитку індивідуальних представників бізнесу та національної економіки в цілому. З огляду на те, доцільно відзначити, що війна країни-агресора проти України негативно позначається на економічному становищі в цілому, і зокрема на діяльності та розвитку представників вітчизняного бізнесу.

Тому, розвиток бізнесу в умовах воєнного стану пов'язаний з багатьма невизначеностями та ризиками, що, зі свого боку, зумовлює актуальність тематики цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематичні аспекти розвитку вітчизняного бізнесу лежать в основі досліджень багатьох науковців.

Так, Т. Мельник висвітлює особливості державної підтримки та стимулювання розвитку бізнесу в Україні в умовах воєнного стану та зауважує, що в таких умовах основним і найважливішим інструментом розвитку бізнесу є розробка заходів щодо стабілізації бізнес-середовища та реформування національної системи регулювання підприємницької діяльності. Проблема необхідності стимулювання та забезпечення подальшого розвитку бізнесу актуальна сьогодні в Україні на всіх рівнях: національному, регіональному і навіть у самій сфері підприємництва. Вирішення цієї проблеми відкриває можливості для прискорення процесу економічного відновлення та модернізації на основі пошуку найбільш ефективних моделей підтримки представників бізнесу будь-якого розміру в сучасних реаліях [1].

С. Онешко, Н. Кучнік та Н. Гринчук наголошують, що податкові інструменти відіграють важливу роль у стимулюванні бізнесу в умовах воєнного стану, та зауважують, що основна увага України має бути зосереджена на податкових пільгах та підтримці представників бізнесу, щоб зберегти якомога більше робочих місць, запобігти виходу малих і середніх підприємств у неформальну економіку та створити основу для уникнення згорання чи закриття бізнесу. Такий підхід дозволяє комплексно проаналізувати проблеми підприємництва, а також розробити найбільш ефективні механізми державного стимулювання та податкові інструменти підтримки представників бізнесу в умовах воєнного стану. Розроблені заходи стимулювання та підтримки мають бути структуровані та базуватися на чітких цілях економічної політики з урахуванням довгострокових пріоритетів розвитку економіки в умовах воєнного стану [2].

О. Юрченко, О. Чернишова та І. Стойка розглядають особливості цифровізації бізнесу в умовах воєнного стану та відзначають, що під час війни трансформація вітчизняного бізнесу за допомогою сучасних цифрових технологій відіграє особливу роль у збереженні функціональності та здатності такого бізнесу до розвитку. У ході дослідження науковцями визначено, що з метою підтримки таких представників бізнесу у воєнний час пропонується їм брати участь у тренінгах з метою одержання консультаційного досвіду щодо трансформації в сучасних умовах. Вчені зауважують, що на державному рівні розроблена програма релокації бізнесу, тобто його переміщення з місць безпосередніх бойових дій у більш безпечні регіони, основною метою якої є підтримка бізнесу в сучасних умовах [3].

Т. Мурована розглядає особливості розвитку вітчизняного бізнесу в умовах війни та наголошує, в таких умовах державна підтримка є дуже важливим завданням для української влади, тому що економіка є основою для задоволення потреб громадян і нації не лише у воєнній ситуації, а й у післявоєнний період та у фазі відновлення [4].

Акцентуючи увагу на дослідженнях науковців, доцільно відзначити, що не до кінця вирішене питання висвітлення пріоритетів розвитку бізнесу у воєнний час.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення пріоритетів розвитку бізнесу у воєнний час з точки зору практичного аспекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ведення бізнесу під час воєнного стану – процес дуже складний, але вкрай необхідний. Розвиток бізнесу під час воєнного стану включає багато невизначеностей і ризиків. Щоб сприяти цьому розвитку, держава пропонує українським підприємцям багато можливостей для цього. По-перше, створення сприятливих умов для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), зокрема компенсація роботодавцям витрат на оплату праці кожного працевлаштованого ВПО та тимчасове переміщення бізнесу із зон бойових дій на у безпечні регіони.

З початку повномасштабного вторгнення і до кінця 2022 року представники вітчизняного бізнесу зазнали 13 млрд. дол. США збитків від російської агресії. В результаті масштабного вторгнення безпосередньо постраждали щонайменше 109 великих і середніх компаній. Так, загальні прямі збитки державних та приватних осіб-підприємців оцінюються в 13 млрд. дол. США, з яких 9 млрд. дол. США – це збитки, завдані великим і середнім представникам бізнесу. Загальні непрямі збитки склали 33,1 млрд. дол. США, а представникам бізнесу доведеться відшкодувати 24,9 млрд. дол. США [5].

Наразі уряд розробив і реалізує програми надання тимчасової допомоги та підтримки бізнесу під час воєнного стану. Основна мета цих заходів – максимально скоротити час, необхідний для управління діяльністю та фінансовими зобов'язаннями представників бізнесу перед державою, та сприяти розвитку в сучасній складній ситуації. Проте сьогодні існує потреба продовжувати підтримку суб'єктів господарювання на загальнодержавному рівні, зокрема шляхом створення відповідної нормативно-правової бази, фінансово-кредитної, матеріально-технічної, науково-методичної, інформаційно-консультативної та кадрової допомоги. Також важливо забезпечити рівні можливості для малих і середніх підприємств і великих компаній для доступу до програм підтримки та стимулювання бізнесу, запроваджених урядом під час війни та проводити моніторинг ефективності

використання бюджетних коштів, виділених на реалізацію конкретних програм, слідкувати за відкритістю та прозорістю процедур державної підтримки.

Незважаючи на активні бойові дії та обстріли цивільної інфраструктури, представники бізнесу продовжують пом'якшувати негативні очікування щодо власного розвитку та динаміки виробництва товарів і послуг. Очікується покращення оцінки інфляції. Про це свідчать результати опитування керівників підприємств, проведеного Нацбанком у першому кварталі 2023 року. Індекс ділових очікувань (IBI) компаній у четвертому кварталі 2022 року зріс з 83,5% до 91,2%. Поліпшення рейтингу відбулося для всіх компонентів індексу та компаній майже в усіх галузях економіки, за винятком будівництва та торгівлі. Очікувана річна інфляція за перший квартал 2023 року становила 20,7% проти 23,3% у попередньому кварталі [6].

Зі свого боку держава посилює підтримку представників бізнесу в умовах воєнного стану. У рамках проєкту «Робота запроваджено програму «Власна справа». Очікується, що у 2023 році у рамках фінансування буде надано 10 000 мікрогрантів. Стипендії присуджуються через дуже простий процес. Головна потреба отримувачів макрогрантів – створення робочих місць. Цим держава не лише підтримує представників бізнесу, а й вирішує проблему працевлаштування громадян. Кошти, надані представникам бізнесу, повертаються державі у вигляді податків і зборів [7].

Держава також намагається кредитувати представників бізнесу під час воєнного стану, надаючи кредит під 0% на суму до 60 млн. грн. Відповідно до Державної програми «Доступні кредити 5–9 %» зроблено багато позитивних змін. Програма особливо орієнтована на малі та середні підприємства з річним доходом до 50 млн. євро та річним доходом понад 50 млн. євро для великих підприємств, при чому максимальна сума кредиту становить 60 млн. грн. з урахуванням групи пов'язаних компаній, процентна ставка 0 %, інвестиційні кредит – 5 років, кредити на поповнення обігових коштів – 3 роки, розмір кредитної гарантії – 50% від суми кредиту суб'єкта мікро, малого та середнього підприємництва (крім суб'єктів великого підприємництва) [8].

За таких засад держава намагається створити умови для реалізації представниками бізнесу свого підприємницького потенціалу, оскільки в період дії воєнного стану зберігається економічний потенціал України та фор-

муються умови для створення нових робочих місць. Це, зі свого боку, виступає якісною основою для зміцнення можливостей підприємств в умовах післявоєнної відбудови України та галузевої трансформації економіки.

Висновки В умовах воєнного стану представники українського бізнесу демонструють приклад стабільності та незламності. Дуже актуальним питанням для української економіки сьогодні є поповнення дохідної частини державного бюджету за рахунок податків. Переважна більшість малих і середніх підприємств продовжують свою діяльність навіть у воєнний час, і ця підприємницька діяльність потребує всебічної підтримки для підвищення

ефективності їх діяльності та досягнення позитивних фінансових результатів. Одним із головних викликів сьогодення є розробка та подальше впровадження технологічних рішень для підтримки підприємницької діяльності та подальшого зростання та розширення бізнесу в Україні.

У нинішній складний період слід звернути увагу на розвиток бізнесу в Україні як ефективного інструменту підтримки національної економіки. Це завдання є складним і потребує належної підтримки з боку державного функціонального керівництва для забезпечення виконання суспільно важливих функцій у конкретних видах економічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. Випуск 2 (100). С. 3–11.
2. Онешко С. В., Кучинік Н. І., Гринчук Н. М. Податкове стимулювання бізнесу в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23). С. 259–272.
3. Юрченко О., Чернишова О., Стойка І. Digital-трансформація бізнесу в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 40. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1464>.
4. Мурована Т. О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2144/2073>.
5. Збитки, завдані українському бізнесу внаслідок російської агресії, оцінюються в \$13 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd>.
6. Бізнес пом'якшив негативні очікування щодо власної ділової активності, поліпшив інфляційні та курсові оцінки – результати опитування керівників компаній у І кварталі 2023 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/biznes-pomyakshiv-negativni-ochikuvannya-schodo-vlasnoyi-dilovoyi-aktivnosti-polipshiv-inflyatsiyi-ta-kurosovi-otsinki--rezultati-opituvannya-kerivnikiv-kompaniy-u-i-kvartali-2023-roku>.
7. Держава розширює програми допомоги бізнесу, – Юлія Свириденко. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhava-rozshyruie-prohramy-dopomohy-biznesu-iuliia-svyrydenko>.
8. Підтримка бізнесу в умовах війни. URL: <https://business.dii.gov.ua/wartime>.

REFERENCES:

1. Melnyk, T. Ju. (2022). Derzhavna pidtrymka ta stymuljuvannja rozvytku biznesu v Ukrajinі pid chas diji vojen-nogho stanu [State support and stimulation of business development in Ukraine during martial law]. *Ekonomika, upravlinnja ta administruvannja – Economy, management and administration*, 2 (100), 3–11 [in Ukrainian].
2. Oneshko, S. V., Kuchinik, N. I., Ghrynchuk, N. M. (2022). Podatkove stymuljuvannja biznesu v umovakh vojen-nogho stanu [Tax stimulation of business under martial law]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*, 5(23), 259–272 [in Ukrainian].
3. Jurchenko, O., Chernyshova, O., Stojka, I. (2022). Digital-transformacija biznesu v umovakh vijny [Digital transformation of business in the conditions of war]. *Ekonomika ta suspiljstvo – Economy and society*, 40. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1464> [in Ukrainian].
4. Murovana, T. O. (2023). Vitczyznjane pidpryjemnyctvo v umovakh vojen-nogho stanu: osnovni tendenciji ta metody pidtrymky [Domestic entrepreneurship under martial law: main trends and methods of support]. *Ekonomika ta suspiljstvo – Economy and society*, 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2144/2073> [in Ukrainian].
5. Zbytky, zavdani ukrajinskomu biznesu vnaslidok rosijskoi aghresiji, ocinjutjsja v \$13 mlrd [Damages caused to Ukrainian business as a result of Russian aggression are estimated at \$13 billion]. URL: [ЕКОНОМІКА](https://kse.ua/ua/about-

</div>
<div data-bbox=)

the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/ [in Ukrainian].

6. Biznes pom'jakshyv neghatyvni ochikuvannja shhodo vlasnoji dilovoji aktyvnosti, polipshyv infljacijni ta kurs-ovi ocinky – rezultaty opytuvannja kerivnykiv kompanij u I kvartali 2023 roku [Business mitigated negative expectations regarding its own business activity, improved inflation and exchange rate estimates – results of a survey of company managers in the 1st quarter of 2023]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/biznes-pomyakshiv-negativni-ochikuvannya-schodo-vlasnoyi-dilovoyi-aktivnosti-polipshiv-inflyatsiyi-ta-kursovi-otsinki--rezultati-opituvannya-kerivnykiv-kompaniy-u-i-kvartali-2023-roku> [in Ukrainian].

7. Derzhava rozshyrjuje prohramy dopomohy biznesu, – Julija Svyrydenko [The state is expanding business assistance programs, – Yulia Svyrydenko]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhava-rozshyruie-prohramy-dopomohy-biznesu-iuliia-svyrydenko> [in Ukrainian].

8. Pidtrymka biznesu v umovakh vijny [Business support in wartime]. URL: <https://business.diaa.gov.ua/war-time> [in Ukrainian].